

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ЄС

Созінова Є., аспірант кафедри «Міжнародна економіка» Донецького національного університету

Результати функціонування найбільших інтеграційних об'єднань свідчать, що на користь національних і міжнародних компаній складалася певна послідовність інтеграційних процесів. Насамперед вирішувалися питання інвестицій (проблеми введення національного режиму, забезпечення гарантованої адекватності міжнародним договорам, надійній гарантії інвестицій від націоналізації), сфери послуг, торгівлі.

Пожвавлення міжнародної торгівлі, розширення ринків збуту, збільшення потоку інвестицій стимулювали реорганізацію виробництва. При цьому інтеграційні процеси сприяли реалізації всіх трьох переваг іноземних інвестицій: придбанню власності, інтернаціоналізації виробництва і раціональному розташуванню підприємств на території інтеграційних об'єднань.

До основних чинників, сприяючих об'єднанню фірм у рамках економічної інтеграції, відносяться такі: ефект масштабу виробництва; взаємний обмін технологіями; використання переваг місцезнаходження підприємств; розширення асортименту продукції для повного задоволення попиту місцевих споживачів; можливості збільшення витрат на НДДКР; концентрація каналів збуту; використання трансфертних цін; отримання доступу до державних замовлень; зростання можливостей науково-технічного прогресу; скорочення транспортних витрат за рахунок внутрішньофірмового розподілу перевезень.

Дослідженню проблематики і розвитку процесу транснаціоналізації у світовому господарстві присвячені роботи Дж. Гелбрейта, С. Хаймера, Ч. Кіндлебергера, К. Акамацу, М. Портера, Дж. Даннінга, Д. Лук'яненка і В. Белошапки та ін. Серед досліджень питань міжнародної економічної інтеграції також варто виділити роботи А. Мюллер-Армака, А. Преодоля, В. Ріпці, Дж. Вайнера, Дж. Міда, Ф.Герельса, Р.Ліпсея, А. Маршала, Г. Мюрдала, Ф. Перру, А. Філіпенка, Ю. Шишкова. Істотний внесок у вивчення цих питань зробили наступні вчені-економісти: Ю. Пахомов, Ю. Макогон, Т. Орехова, В. Новицький, І. Школа, О. Шнирков та інші.

Метою даної роботи є дослідження напрямків розвитку потенціалу транснаціоналізації країн Південно-Східної Європи в контексті розширення ЄС.

З розпуском Варшавського Договору та Ради Економічної Взаємодопомоги, політичний центр у Європі пересунувся на захід. Радянський Союз розпався на 15 окремих держав. Виник певний вакуум впливу, що має бути заповнений. За цих умов, Євросоюз інтенсифікував свої відносини з країнами Центральної Європи, що врешті призвело до формування курсу на новий етап розширення ЄС. Це рішення, на відміну від тих, що приймалися на попередніх етапах розширення Євросоюзу, мало скоріше політичне, ніж економічне підґрунтя, і на сьогодні залишається серйозним викликом для майбутнього ЄС.

Світовим досвідом доведено, що основним джерелом стабільного розвитку країни є забезпеченість економіки інвестиційними ресурсами. Інвестиційне забезпечення є однією з найбільш складних проблем для країн, що розвиваються або перебувають у трансформаційному стані переходу від командно-адміністративної до ринкової системи господарювання. У даному контексті особливого значення набуває розробка виваженої політики даних країн щодо підвищення привабливості інвестиційного середовища для залучення ресурсів як вітчизняних, так і міжнародних інвесторів.

Для економічного зростання країн, в структурі економіки яких внутрішні інвестиційні ресурси становлять відносно незначну частку, важливу роль відіграє іноземне інвестування, особливо у вигляді ПІІ, відкритість економіки до яких та сприяння яким є першочерговим чинником стрімкого економічного розвитку. Прямі інвестиції вважаються найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці завдяки їхній ролі у впровадженні нових технологій. Разом з ними до країни-реципієнта, окрім грошей, приходять іноземний досвід керування, нові маркетингові підходи, програми підготовки кадрів, а також відбувається встановлення важливих зв'язків із іноземними постачальниками та міжнародними ринками.

Вагома позиція регіону ПСЄ в світових потоках ПІІ протягом останнього десятиріччя зумовлена передусім доволі ефективним законодавчим і регуляторним середовищем, проведенням успішних реформ, зокрема у напрямі зниження податків, поліпшенням інфраструктури, динамічним функціонуванню фінансово-банківської системи, суттєвою підтримкою національних агентств сприяння іноземним інвестиціям і торгівлі, членством окремих країн в ЄС тощо. З початку 1990-х рр. цей регіон став одним з основних місць вкладення глобальних ПІІ.

Процес інвестування в країнах з перехідною економікою (країни Південно-Східної Європи та СНД) є тісно пов'язаним з загальною структурною трансформацією всіх сфер діяльності та здійсненням фундаментальних політичних та економічних реформ. Хоча

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

пріоритети політики країн регіону відносно іноземного інвестування різняться у відповідності до градації економічних структур та інституційних умов (наприклад, в Російській Федерації, економіка якої базується на природних ресурсах, більша частина питань політики стосується управління у сфері нафто- та газовидобування), невпевненість потенційних інвесторів у стабільності економічного та політичного середовища перешкоджає реалізації потенційних можливостей у сфері інвестування кожної з даних країн. Недовіра іноземних інвесторів підкріплюється й незначним досвідом діяльності на території даних країн через закритість їхнього ринку у минулому. Як результат, іноземні інвестори починають свою діяльність на території країн з перехідною економікою здебільшого з невеликих операцій, що дозволяє їм по-перше зібрати необхідну інформацію для оцінки можливостей своєї діяльності та пов'язаних з цим ризиків. У той час, як економіка даних країн потребує значних обсягів ПІІ, іноземні інвестори не бажають ризикувати значним капіталом в умовах невизначеності та віддають перевагу портфельним інвестиціям над стратегічними вкладеннями, що позбавляє приймаючі країни можливості переймання іноземного досвіду організації та ведення бізнесу, новітніх технологій та професійного менеджменту.

Досвід країн ПСЄ в процесі подолання кризових явищ перехідного періоду, які притаманні й Україні, демонструє активізацію інвестиційної діяльності через досягнення макроекономічної стабілізації, лібералізація законодавства у сфері права власності, оподаткування, здійснення приватизації та реструктуризації економіки, формування відповідних інститутів у фінансовій та банківській сферах, запровадження грошово-кредитних інструментів тощо. Їх наслідки втілюються у поживленні інвестиційної діяльності та поступовому економічному зростанні. Практика країн ПСЄ демонструє, що приток ПІІ почався лише після покращення соціально-економічної ситуації в країні, а не став її причиною. Певну активізацію інвестиційної діяльності, що спостерігається останнім часом в Україні не варто розглядати як критерій зрілості ринкових відносин, особливо за використання ПІІ як інструменту, що замінює, а не доповнює мобілізацію внутрішніх ресурсів. У багатьох країнах ПСЄ та СНД розвиток інвестування та в цілому інвестиційної привабливості країни залежить від обсягів реального ВВП (табл. 1).

Таблица 1

Країни ПСЄ та СНД: реальний ВВП у 2009 – 2011*рр., % [396]

Країна	2009	2010*	2011*
Росія	-7,9	4,0	4,3
Україна	-15,1	3,7	4,5
Казахстан	1,2	5,4	5,1
Білорусь	0,2	7,2	6,2
Азербайджан	9,3	4,3	1,8
Молдова	-6,5	3,2	3,5

Досвід країн Східної Європи дає можливість стверджувати, що збільшення обсягів ПІІ до країн з перехідною економікою є скоріше наслідком лібералізації регулювання ПІІ, здійснення загальних економічних реформ, створення сприятливого макроекономічного середовища й позитивної динаміки макроекономічних показників в умовах активізації внутрішнього інвестування, ніж їх причиною.

Політика лібералізації в приймаючих країнах створює ряд переваг щодо інвестиційних можливостей. Якщо на початку 90-х років, ще до поглиблення трансформаційного стану, показники економічного розвитку та інвестування в країнах ПСЄ можна було порівнювати між собою, а за оцінками Дойч-банку ступінь розвитку України була порівняною з Францією, то на сьогоднішній день, враховуючи цілеспрямовані дії країн ПСЄ у напрямку лібералізації інвестиційної діяльності, вони є майже не порівняними. Вже у середині 90-х років порівняння перенеслися до більш досяжного ідеалу – Польщі, однак здійснення реформ щодо залучення ПІІ на протязі останнього десятиріччя в Польщі, як і у всіх країнах ПСЄ, вивели її далеко вперед.

Сприяння державних органів входженню на внутрішній ринок іноземних інвесторів, відкритість підприємств та галузей економіки приватизаційним процесам позитивно вплинули на приплив іноземного капіталу до країн ПСЄ. Уряди цих країн займаються впровадженням системи інвестиційних стимулів через відкритість національних економік ПІІ. Модель перетворень економічної системи в країнах ПСЄ дістала назву «шокової терапії», так як була направлена на проведення швидких трансформаційних перетворень. В результаті, незважаючи на прогнози про поглинання національної економіки транснаціональними корпораціями з метою розташування на території приймаючої країни виробництв, які вони не бажають розміщувати на своїх

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

територіях, країни, що пішли шляхом відкритості для приватизації і входження іноземних інвесторів сьогодні демонструють високу конкурентоспроможність підприємств, здатних до нарощування доходу від експорту продукції, більша частка якої виготовляється за новітніми технологіями та з використанням кваліфікованої робочої сили.

Міжнародна практика свідчить, що країнам, які проводили політику відкритості щодо входження іноземних інвесторів шляхом їх активної участі у приватизаційних процесах, достатньо було 8-10 років, щоб відновити свій економічний потенціал. Стимування ж приватизаційних процесів призвели до обмеженості інвестиційних ресурсів, погіршення стану наявної інфраструктури. В країнах з трансформаційною економікою інвестиційна привабливість пов'язана з результативністю приватизаційних процесів найтіснішим чином.

Розглянемо на прикладі окремих країн – нових членів ЄС, яким чином приєднання до найбільш розвиненого у світі інтеграційного угруповання, яке передбачає ліквідацію обмежень на пересування капіталу та робочої сили між державами-членами, лібералізацію руху капіталу між державами-членами та третіми країнами, скасування митних податків та кількісних обмежень на експорт та імпорт товарів, проведення спільної валютної, торговельної, аграрної, транспортної, соціальної політики, сприяння дослідженням і технологічному розвитку, наближення національних законодавств тощо, відобразилося на динаміці окремих показників, які в основному характеризують міжнародну діяльність ТНК.

Аналіз процесу інтеграції країн-нових членів ЄС на прикладі Болгарії та Румунії до міжнародного ринку капіталу демонструє стійку закономірність зміни траєкторії кривої динаміки припливу ПІІ у країни після моменту входження їх до регіональних інтеграційних угруповань у бік різкого зростання темпу збільшення даного показника (рис. 1). Низька динаміка відпливу ПІІ з цих країн за весь досліджуваний період свідчить про низький потенціал транснаціоналізації власного бізнесу цих країн.

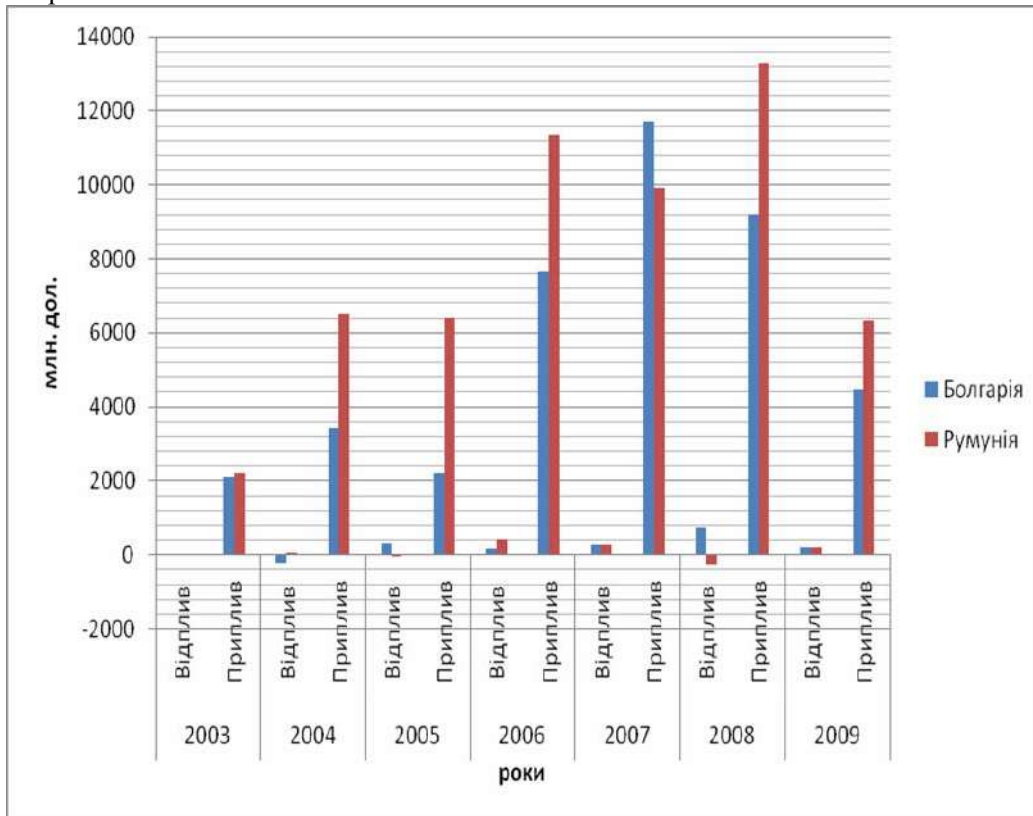

Рис. 1. Динаміка припливу та відпливу ПІІ з Болгарії та Румунії, 2003-2009 рр., млн. дол.

Аналіз секторального розподілу припливу ПІІ у Болгарію свідчить про їх зсув з промислового та аграрного сектору у сектор послуг (операції з нерухомістю, транспорт, логістику та зв'язок, готельний та ресторанний бізнес, торгівлю і ремонт, будівництво, виробництво і розподіл електроенергії, газу та води) (рис. 2).

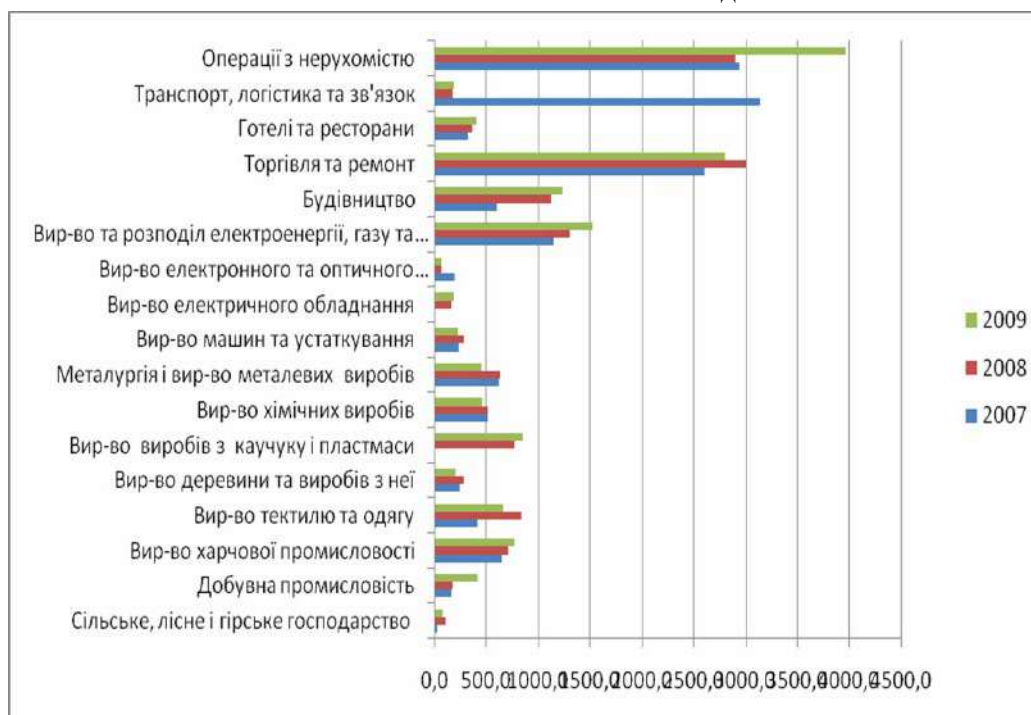

Рис. 2. Динаміка припливу ПІІ в економіку Болгарії у галузевому розрізі, 2007-2009 рр., млн. євро

З руйнацією системи поділу праці між колишніми соціалістичними країнами відбулася руйнація і науково-технологічної системи (колись мала переважно воєнно-орієнтований характер). В умовах трансформації основний попит на науково-технологічні розробки, як відомо, формують приватні компанії, які прагнуть підвищити комерційний ефект від їх впровадження у виробництво. Але, як свідчить досвід країн Східної Європи, в умовах домінування зарубіжних компаній в економіці попит на технологічні розробки ТНК переважно пред'являють у країнах походження капіталу. Крім того, в умовах поступового зсуву багатьох традиційних виробництв на Заході від застосовуваних "низьких" технологій у сферу переважного використання "високих" технологій в країнах Східної Європи формується провадження "низьких" технологій, що дозволяє ТНК продовжити "життєвий цикл" технології і відповідно збільшити комерційний результат на освоєні раніше технології. Водночас слабкі позиції національних компаній, які, як відомо з практики інноваційного розвитку багатьох зарубіжних країн, повинні формувати попит на нові технології, сприяти розширенню поглиблення сфери і розробок, сприяти створення національних технологічних альянсів, обмежують можливості для розвитку інноваційних процесів на власній національній основі. Відбувається збільшення розриву між дослідженнями, які все ще здійснюються у галузі фундаментальних розробок науковими організаціями і установами даних країн, та прикладним використанням для одержання комерційного результату приватними компаніями на ринку.

Сфера прикладних досліджень в основному орієнтована на адаптацію тих технологій, які зроблені західноєвропейськими країнами, а дослідники фактично змушені імітувати західні технологічні розробки. Одним із найбільш негативних наслідків такої ситуації є те, що кваліфіковані кадри і фахівців, у тому числі молоді, активно залишають країни Східної Європи з метою престижного місця роботи з свого фаху у західних країнах (переважно в США та Західної Європі).

Залежність від імпорту технологій виявляється в тому, що країни Східної Європи змушені ввозити навіть вихідні матеріали (наприклад, деякі види тварин, сорти рослин і насіння, комплектуючі вироби) для того, щоб уникнути складнощів, які можуть виникнути у разі неякісних поставок з національних компаній. Особливу проблему в перспективі може створити зростаюча 100-відсоткова залежність від імпорту устаткування. Так, аналіз цієї проблеми на прикладі виробництва одягу в Польщі і Румунії показує, що проблема розвитку виробництва оригінального устаткування (original equipment manufacturing) для шиття одягу включає створення устаткування по розкрою тканини (ці рішення багато в чому визначаються смаком і попитом, до з кінцевого споживача), використання комп'ютерного дизайну поліпшення моделей і всіх наступних операцій з виробництва кінцевої продукції (від придбання тканин до продажу готових моделей магазинах і салонах).

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

У ланцюжку взаємозалежностей країнам Східної Європи відводиться роль "проміжної ланки" (як правило, це пошив одягу) між створенням оригінальної моделі і використанням широко відомого в світі товарного знаку ТНК для просування продукції на ринок. У ланцюжку оригінальне устаткування ТНК поставляється "загалом у технологічному пакеті", тобто одночасно з наданням консультаційних послуг, постачанням комплектуючих і деталей, навчанням персоналу тощо. У деяких випадках країни Східної Європи імпортують проміжні технологічні товари і компоненти. Це характерно, наприклад, для компонентів виробництва персональних комп'ютерів (за винятком виробництва нескладних комп'ютерних корпусів), які імпортуються з західних країн. У суднобудуванні використовуються ввезені з ЄС компоненти, відповідні західноєвропейським технологічним стандартам, наприклад, радарні системи, двигуни, технічні зпосби інформаційного контролю тощо.

Все це свідчить про те, що відбувається практично повне заміщення технологічної системи країн Східної Європи (від поставок матеріалів, технологічних компонентів і устаткування до виробництва збуту кінцевої продукції) та інкорпорування технологічної системи, створеної ТНК. У довгостроковій перспективі така системна 100-відсоткова залежність від західного капіталу може створити загрозу стійкого розвитку економік країн Східної Європи. Вже сьогодні багато дослідників підкреслюють те, що ТНК можуть змінювати свою стратегію під впливом мінливої світової кон'юнктури. Крім того, одне з найпривабливіших для ТНК властивостей країн Східної Європи – дешева і кваліфікована робоча сила – може бути переглянута через нижчі витрати на виробництво у багатьох східно-азіатських і в Україні (тут витрати на робочу силу становлять менше 1/4 витрат на робочу силу в Угорщині).

Таким чином, цілком імовірно, що ТНК, які керуються лише власною стратегією, націленою на підвищення ефективності витрат, можуть переглянути в цілому або окремі сектори своєї політики стосовно країн Східної Європи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Безруков А.И. Европейское сообщество на пути к единому рынку: роль транснационального капитала / А.И.Безруков, Л.А.Зубченко. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 147 с.
2. Зуева К. Новые концепции европейской интеграции / К.Зуева // Международная экономика и международные отношения. – 2005. – №11. – С.94-102.
3. Орехова Т.В. Система взаємодії транснаціональних корпорацій з суб'єктами глобалізації та регіоналізації світової економіки / Т.В. Орехова // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч. трудов. – Ливадия-Донецк: ДонНУ, 2007. – С. 451-455.
4. World Development Indicators 2010 // <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/>

РЕЗЮМЕ

Целью данной статьи является исследование направлений развития потенциала транснационализации стран Юго-Восточной Европы в контексте расширения ЕС.

Ключевые слова: транснационализация, инвестиции, взаимозависимость, экономическая интеграция.

РЕЗЮМЕ

Метою даної статті є дослідження напрямків розвитку потенціалу транснаціоналізації країн Південно-Східної Європи в контексті розширення ЄС.

Ключові слова: транснаціоналізація, інвестиції, взаємозалежність, економічна інтеграція.

SUMMARY

The purpose of the given article is research of directions of transnationalization potential development of the Southeast Europe countries in a context of EU expansion.

Keywords: transnationalization, investments, interdependence, economic integration.